

LASY PRYWATNE A PAŃSTWOWE – NACJONALIZACJA LASÓW W PRL

Jan Miłośz

Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

Podobnie jak w przypadku historyków zajmujących się najnowszą historią Polski, dzielących okres od zakończenia II wojny światowej na kilka różniących się od siebie podokresów, również w przypadku leśnictwa polskiego badacze tej dziedziny gospodarki wyróżniają kilka podokresów, które różnią się pomiędzy sobą zarówno ogólną sytuacją polityczną jaka panowała wówczas Polsce, jak też zmieniającymi się ramami prawnymi w których leśnictwo polskie funkcjonowało.

Pierwszy z tych podokresów stanowiący poniekąd częściową kontynuację międzywojennego systemu prawnego, w którym funkcjonowało polskie leśnictwo można zamknąć w latach 1944–1949.

Drugi okres – to lata stalinowskie gdy gospodarka leśna podporządkowana była realizacji planu szybkiej industrializacji i wprowadzany był model gospodarki sowieckiej.

Trzeci z okresów to lata sześćdziesiąte i pewna stabilizacja zarówno w porządku prawnym jak i strukturach zarządczych polskiego leśnictwa.

Ostatni z okresów – leśnictwa w PRL-u – można datować na lata 1973–1991, gdy państwo podjęło ponowną próbę ograniczenia własności prywatnej w gospodarce leśnej.

Mimo tego, że zarządzanie lasami państwowymi opierało się w pierwszym powojennym okresie działania, czyli aż do roku 1950 na podpisanym we wrześniu 1936 roku dekrete Prezydenta RP „O państwowym gospodarstwie leśnym”¹,

1 Dziennik Ustaw RP, nr 75 z 1936 r. poz. 533, *Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 września 1936 r. o państwowym gospodarstwie leśnym.*

to dla sporej grupy właścicieli lasów prywatnych sytuacja prawna zmieniła się już w 1944 roku.

Zgodnie z „Dekretem PKWN z 6 września 1944 roku o przeprowadzeniu reformy rolnej”² i jego artykułem 2 – na cele reformy rolnej miały być przeznaczone takie nieruchomości rolne, które posiadały bądź powyżej 100 ha całkowitej powierzchni, bądź te wszystkie, w których powierzchnia użytków rolnych przekraczała 50 ha, natomiast na terenie województw poznańskiego, pomorskiego i śląskiego powierzchnia gospodarstw rolnych przeznaczonych na cele reformy rolnej winna była przekraczać 100 ha niezależnie od powierzchni znajdujących się w nich użytków rolnych³. Takie podejście do reformy rolnej spowodowało, że praktycznie wszystkie duże gospodarstwa rolne, te o powierzchni ponad 100 ha, w skład których mogło wchodzić nawet mniej niż 50 ha użytków rolnych, a reszta mogła być uprawami leśnymi lub mogła być zajęta przez obiekty przemysłu rolno-spożywczego lub leśnego, zostały przejęte na cele reformy rolnej, a wchodzące w ich skład obszary leśne przekazywano pod zarząd tworzącej się już w sierpniu 1944 roku administracji leśnej – Dyrekcji Naczelnej Lasów Państwowych⁴.

Sytuacja zmieniła się już w trzy miesiące później. Kolejny dekret PKWN z 12 grudnia 1944 roku w swoim pierwszym artykule mówi o przejściu na rzecz Skarbu Państwa wszystkich lasów i gruntów leśnych o obszarze ponad 25 hektarów a także wszelkich gruntów śródleśnych. Poza tym na rzecz Skarbu Państwa przechodziły wszystkie nieruchomości i ruchomości związane z tymi lasami i gruntami leśnymi, które służyły do prowadzenia gospodarki leśnej nawet gdy nie znajdowały się na przejętym przez Skarb Państwa obszarze leśnym⁵.

Te zmiany prawne przyjęte przez tworzący się system państwa komunistycznego zostały stopniowo wprowadzane na terenach zachodnich, zajmowanych od stycznia 1945 roku przez przesuujące się na zachód armie sowieckie. W momencie ukształtowania się granicy zachodniej cały obszar państwa polskiego został objęty jednolitą administracją leśną reprezentowaną przez Dyrekcję Naczelną Lasów Państwowych i dyrekcje okręgowe – a cała administracja leśna podlegała do połowy 1945 roku, podobnie jak w okresie międzywojennym, Ministerstwu Rolnictwa.

Jednakże administracja leśna oraz Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów z początkiem 1945 rozpoczął prace nad powołaniem osobnego resortu, któremu podlegałyby cała gospodarka leśna, rybacka i łowiecka w lasach państwowych i niepaństwowych oraz przemysł drzewny i ochrona lasów. Pierwszym krokiem w tym kierunku było wyłączenie w maju 1945 roku administracji leśnej ze struktury Ministerstwa Rolnictwa i Reformy Rolnej. Kolejnym krokiem było powołanie 28 czerwca 1945 roku odrębnego resortu w postaci Ministerstwa Leśnictwa.

2 Dz. U. RP, nr 4 z 1944 r. poz. 17, *Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej*.

3 Tamże art. 2, ust. 1, punkt e.

4 Broda J., *Rozwój organizacyjny i ustawodawstwo dotyczące lasów państwowych i przemysłu drzewnego*, [w:] „Z dziejów lasów państwowych i leśnictwa polskiego 1924–2004”, t. III, s. 25–31.

5 Dz. U. RP, nr 15 z 1944 r. poz. 82, *Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejściu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa*.

Być może taki tryb powoływania tego resortu wynikał z działań politycznych podejmowanych przez rządzący w kraju obóz komunistyczny i powołany przez nich Rząd Tymczasowy. W czerwcu wraz z ograniczeniem zakresu działania Ministerstwa Rolnictwa i powołaniem Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej ministerstwo to przypadło w udziale Premierowi Stanisławowi Mikołajczykowi.

Jednocześnie z przebudową administracji leśnej i likwidacji NDLP Ministerstwu Leśnictwa podporządkowano Dyrekcje Okręgowe Lasów Państwowych w liczbie szesnastu; Instytut Badawczy Leśnictwa, powołaną w roku 1946 – Państwową Radę Leśnictwa (jako organ doradczy Ministra Leśnictwa)⁶.

STAN POSIADANIA I ZALESIENIA OBSZARÓW LEŚNYCH W STOSUNKU DO POWIERZCHNI KRAJU

Tabela 1. Własność lasów w Polsce

Table 1. Ownership of forests in Poland

Lata	Powierzchnia lasów ogółem w tys. ha (100%)	Lasy Państwowe w tys. ha	Udział w całości	Lasy niepaństwowe w tys. ha	Udział w całości	Lasy prywatne w tys. ha	Udział w całości	Zalesienie w %
1937	8 623,9	3 338,6	38%	5 285,2	62%			22,2
1946	6 469,7	5 727,8	88%	741,9	12%			20,8
1949	6 762,9	5 794,6	85,6%	968,3	14,4%			21,7
1950	6 914,9	5 888,3	85,1%	1 026,6	14,9%			22,2
1952	7 164,1	6 022,8	84,1%	1 141,3	15,9%			22,8
1955	7 402,5	6 180,9	83,5%	1 221,6	16,5%			22,9
1960	7 684,0	6 331,3	82,4%	1 352,7	17,6%	1 253,3	16,3%	24,1
1970	8 431,6	6 800,7	80,7%	1 630,9	19,3%	1 508,6	17,9%	26,6
1975	8 550,8	6 917,9	80,9%	1 632,9	19,1%	1 498,9	17,5%	27,0
1980	8 622,0	7 067,0	81,9%	1 555,0	18,0%	1 414,0	16,4%	27,3
1985	8 654,0	7 118,0	82,3%	1 536,0	17,7%	1 393,0	16,1%	27,4
1990	8 694,0	7 174,0	82,5%	1 475,0	16,9%	1 376,0	15,8%	27,6

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS za lata 1961, 1968, 1977, 1988, 1997, obliczenia własne.

6 Broda J., *Rozwój organizacyjny i ustawodawstwo dotyczące lasów państwowych...*, s. 29.

Uzupełnieniem struktury administracji lasów państwowych była powołana 5 lipca 1946 roku, na bazie utworzonego już w roku 1944 Samodzielnego Batalionu Ochrony Lasów, Straż Leśna⁷. Formacja ta działała jako formacja policyjna i od początku swego działania posiadała uprawnienia podobne do uprawnień innych służb porządkowych – do prowadzenia postępowań karnych, rewizji, przesłuchań, posiadania i użycia broni palnej, współdziałania z innymi formacjami milicyjnymi i wojskowymi dla ochrony lasów państwowych i pracowników służby leśnej⁸. Rozszerzając kilka lat później uprawnienia tej formacji porządkowej Sejm Ustawodawczy w *Ustawie o zmianie dekretu o Straży Leśnej* z 1 marca 1949 roku wyraźnie określił, w jakich okolicznościach formacja ta może używać broni⁹.

Rozpoczęta wraz z reformą rolną przebudowa struktury własności na obszarze lasów i gospodarki leśnej spowodowała bardzo szybką zmianę tejże struktury. Już półtora roku po wprowadzeniu dekretu wrześniowego a tym bardziej po wejściu w życie dekretu o upaństwowieniu małej własności leśnej z grudnia 1944 r. nastąpiło (do końca 1946 roku) przejście pod zarządek państwowy ponad 88% obszarów leśnych – z tego aż 98% znalazło się pod zarządem Lasów Państwowych¹⁰. Przyglądając się danym zawartym w rocznikach statystycznych z lat sześćdziesiątych XX wieku budzi zdziwienie, że w roczniku za rok 1961 widnieją szacunkowe dane za rok 1946, które mówią, że ogólna powierzchnia lasów wynosiła wówczas 7 083,1 tys. ha z których zaledwie 1 061,6 ha (14% ogółu) to powierzchnia lasów niepaństwowych, natomiast w roczniku za 1968 i kolejnych umieszczono dane mówiące o tym że w tymże roku 1946 ogólna powierzchnia lasów w Polsce to zaledwie 6 469,7 tys. ha z tego tylko 741,9 tys. ha (11% ogółu) to lasy niepaństwowe¹¹.

Po wprowadzeniu w życie dekretu o reformie rolnej przejmowanie obszarów leśnych rozpoczęło się jedynie na terenach Polski wschodniej. Dekret z grudnia 1944 roku został wprowadzony w życie dopiero w kolejnym roku, gdy praktycznie cały obszar obecnego państwa polskiego znalazł się już pod administracją Rządu Tymczasowego i Krajowej Rady Narodowej. Ministerstwo Rolnictwa w swoim rozporządzeniu z 20 stycznia 1945 r. określiło procedury, jakie winny być spełnione przy przejmowaniu małych obszarów leśnych¹². Zgodnie z nimi o terminie przejścia nieruchomości leśnej należało powiadomić właściciela lub jego pełnomocnika, a z czynności wykonywanych w trakcie ich przejścia komisja utworzona przez państwową administrację leśną powinna sporządzić protokół w obecności właściciela lub jego pełnomocnika. Obok tego czynnościom komisji winno przyglądać się dwóch świadków, do tej roli rozporządzenie przeznacza członków

7 Dz. U. RP, nr 41 z 1946 r. poz. 238, *Dekret Rady Ministrów z 5 lipca 1946 r. o Straży Leśnej*.

8 Tamże, art. 2 i 3.

9 Dz. U. RP, nr 18 z 1949 r. poz. 110, *Ustawa z dnia 1 marca 1949 r. o zmianie dekretu o Straży Leśnej*.

10 Rocznik Statystyczny GUS za rok 1968, s. 285, Tabela nr 3 (420) *Powierzchnia leśna*.

11 Tamże, porównaj Rocznik Statystyczny za rok 1961, s. 235, Tabela 123 (330).

12 Dz. U. RP, nr 4 z 1945 r. poz. 16, *Rozporządzenie Ministerstwa Rolnictwa z 20 stycznia 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejściu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa*

miejscowej administracji bądź z powiatowej lub gminnej rady narodowej. Gdyby właściciel mimo zawiadomienia nie stawił się na miejsce przejmowanej nieruchomości leśnej, należało i tak przeprowadzić formalne przejęcie obiektu leśnego i sporządzić z tego protokół z podpisami wspomnianych dwóch świadków¹³.

Na prowadzonych przez poszczególne Dyrekcje Okręgowe Lasów Państwowych szkoleniach i konferencjach dla administracji lasów państwowych, w tym dla nadleśniczych, informowano słuchaczy również o tym, że nawet próby ochrony własności przez ich właścicieli poprzez wycinanie części lasów, by ich obszar był mniejszy niż wskazane w dekrete 25 ha, nie ustrzegą tych obszarów leśnych przed upaństwowieniem, bo nadleśnictwa winny uznawać te obszary, które właściciel zdążył wylesić bez zgody administracji leśnej i zamienić na inny rodzaj użytkowania po 24 VI 1945 roku należyć uznać za grunty leśne¹⁴.

Pierwszy rok działania administracji leśnej po II wojnie światowej i skalę przejęć nieruchomości leśnych dobrze obrazuje sprawozdanie, jakie dla Ministerstwa Leśnictwa sporządziła Dyrekcja Okręgowa w Poznaniu na koniec 1945 r. Na terenie jej podległym obejmującym 435 220,44 ha obszarów leśnych znajdowały się wówczas 63 nadleśnictwa. Struktura tego obszaru leśnego przedstawiała się następująco:

- lasy będące własnością Skarbu Państwa na dzień 1.09.1939 – 161 627,98 ha (37%),
- lasy upaństwowione na podstawie dekretu z 12.12.1944 r. – 243 244,46 ha (55%),
- lasy przejęte na podstawie dekretu o reformie rolnej z 6.09.1944 – 0 (0%)
- lasy skarbu państwa b. Rzeszy Niemieckiej (tereny odzyskane) – 66 696,04 ha (15%).

Całkowity obszar terenów leśnych na obszarze dyrekcji poznańskiej to jeszcze prawie 23 tys. ha więcej, na który to obszar składały się lasy samorządowe – 7 829,00 ha, oraz lasy prywatne do 25 ha – 15 000,00 ha¹⁵.

Natomiast nieco inaczej wyglądała sytuacja na terenie Ziemi Lubuskiej – według danych z lat 1947–1948, znajdujących się w dokumentach Wydziału Rolnego Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Partii Robotniczej w Poznaniu, na ponad 1 111 tys. ha powierzchni tej części ówczesnego województwa poznańskiego ponad 471 tys. ha stanowiły obszary leśne – czyli ponad 42%¹⁶.

13 Tamże.

14 Archiwum Państwowe w Poznaniu (APP), Okręgowy Zarząd Lasów Państwowych w Poznaniu 1945 – 1979, sygn. 327, *Programy konferencji – materiały problemowe z przeprowadzonych narad – Nadleśnictwa – 09.01.1946 – 09.03.1949*, k. 4 – 7, Referat Oddziału Stanu Posiadania Dyrekcji Okręgowej Lasów Państwowej na Zjazd Nadleśniczych w dn. 4-5 XI 1946 r.

15 APP, Okręgowy Zarząd Lasów Państwowych w Poznaniu 1945–1979, sygn. 1, *Sprawy organizacji Dyrekcji Poznańskiej w terenie – podział powierzchniowy – korespondencja 28.03.1945–28.01.1946*, k. 35, Pismo z dnia 28.01.1946 r. z zestawieniem powierzchni leśnych na terenie Dyrekcji Okręgowej Lasów Państwowych w Poznaniu.

16 APP, Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej w Poznaniu 1945–1948, sygn. 186, *Wydział Rolny – informacje ogólne 1947–1948*, k. 122-138, Sprawozdanie Wydziału

Charakterystycznym dla tego okresu w dziejach polskich lasów zjawiskiem był tłący się do końca lat czterdziestych konflikt kompetencyjny pomiędzy Ministerstwem Rolnictwa i Reformy Rolnej a Ministerstwem Leśnictwa.

Ślady tego konfliktu odnaleźć można między innymi w archiwaliach pozostałych po ówczesnej Dyrekcji Okręgowych Lasów Państwowych w Poznaniu. W materiałach szkoleniowych tej Dyrekcji z 1946 roku, znaleźć można dowody na konflikt pomiędzy podległymi Ministerstwu Rolnictwa i Reformy Rolnej Urzędami Ziemskimi, które przejmowały nieruchomości na cele reformy rolnej, a urzędnikami Ministerstwa Leśnictwa – dyrekcjami okręgowymi i nadleśnictwami. Znaleźć można między innymi informacje o częstych wypadkach gdy urzędy ziemskie w związku z dekretem o reformie rolnej przejęły łącznie z użytkami typowo rolnymi, także kompleksy leśne o obszarach przekraczających 25 ha, a takie kompleksy leśne, zgodnie z dekretem o upaństwowieniu lasów i przepisami wykonawczymi do niego podlegały przekazaniu administracji Lasów Państwowych¹⁷.

Urzędnicy dyrekcji okręgowych w swoich sprawozdaniach i raportach wysyłanych do Ministerstwa Leśnictwa, przedstawiali również potrzebę przejęcia mniejszych powierzchni leśnych, tych mających poniżej 25 ha, argumentując te działania potrzebą likwidacji enklaw jakimi mogą być lasy prywatne wewnątrz kompleksów lasów państwowych oraz koniecznością wyrównywania granic. Leśnicy wskazywali również na potrzebę uzyskania od Urzędów Ziemskich gruntów rolnych i łąk na cele społeczne jako deputaty dla pracujących w Lasach Państwowych robotników leśnych oraz budynków potrzebnych na siedziby nadleśnictw, leśnictw, na domy i mieszkania dla służby leśnej¹⁸.

Rok później w notatkach Dyrekcji Okręgowej Lasów Państwowych znaleźć już można informację o konkretnych rozwiązaniach administracyjnych i procedurach dotyczących przejmowania obszarów leśnych z gestii Urzędów Ziemskich. Nadleśnictwa otrzymały wówczas informacje o ostatecznym terminie (15 czerwca 1947 r.) na składanie zbiorczych wniosków na tereny, które interesowały by je ze względu na właściwą strukturę zalesienia. Podobnie określony został przez Ministerstwo Leśnictwa termin (30 września 1947 r.) składania wykazów drobnych obszarów leśnych, które powinny być upaństwowione i włączone do lasów państwowych¹⁹.

Rolnego KW PPR za czas do lipca 1948 r., Powierzchnia ogólna Ziemi Lubuskiej
1 111 940,00 ha

z czego -	- 471 221 ha – lasy (tj. 42,4%)
Państwowy Fundusz Ziemi	- 43 596 ha
Osadnicy	- 330 586 ha
Różne instytucje	- 4 276 ha
Odłogi bezpieczeństwa	- 28 663 ha
RAZEM	407 091 ha

Z odłogów uprawiano – 7 965 ha a pod zalesienie przeznaczono 11 139 ha.

17 APP, Okręgowy Zarząd Lasów Państwowych w Poznaniu 1945–1979, sygn. 327, *Programy konferencji – materiały problemowe z przeprowadzonych narad – Nadleśnictwa – 09.01.1946–09.03.1949*, k. 4–7, Referat Oddziału Stanu Posiadania Dyrekcji Okręgowej Lasów Państwowej na Zjazd Nadleśniczych w dniach 4–5 XI 1946 r.

18 Tamże.

19 Tamże, k. 27, *Notatki na Konferencję Nadleśniczych 3–4 VI 1947 r.*

Mimo tych terminów jeszcze rok później na konferencji nadleśniczych prowadzonej przez Dyрекcję Okręgową w Poznaniu w dniach 4–5 października 1948 roku, zagadnienie przejmowania obszarów leśnych i nieużytków z prywatnych rąk celem uzupełnienia stanu posiadania Lasów Państwowych, omawiane było jako zagadnienie jeszcze nie w pełni rozwiązane. Sporządzono wprawdzie wykaz obcych nieużytków, słabych gruntów, enklaw, półenklaw, których właściciele – określani w dokumentach jako drobni posiadacze rolni, mogli być w ramach akcji zasiedlania ziem zachodnich przesiedleni na zachód, a ich ziemie włączone w strukturę obszarów leśnych znajdujących się w posiadaniu Okręgowej Dyrekcji Lasów Państwowych w Poznaniu. Wnioski o przekazanie tych nieruchomości wraz z ich wykazami, zostały przekazane do Wojewódzkiej Rady Społecznej Osadnictwa Spółdzielczo-Parcelacyjnego w Ekspozyturze Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego w Gorzowie oraz do Ministerstwa Leśnictwa. Do przejścia zakwalifikowano ogółem ponad 25 tysięcy hektarów znajdujących się w posiadaniu indywidualnych użytkowników, które obejmowały wówczas ogółem 24 305,24 ha nieużytków nienadających się pod cele rolnicze oraz 1 032,08 ha obszarów leśnych²⁰.

Obszary te do końca 1949 roku zostały stopniowo włączone w strukturę nieruchomości leśnych okręgu poznańskiego Lasów Państwowych. Na początku lat pięćdziesiątych całkowita powierzchnia lasów w ówczesnym województwie poznańskim, z którego wyłączono powiaty zachodnie włączając je do województwa zielonogórskiego – obejmowała obszar ok. 550 tys. ha, z czego zaledwie 68 tys. ha stanowiły lasy prywatne. Wzrost obszarów leśnych związany był już wówczas, przede wszystkim z planowymi i systematycznie prowadzonymi zalesieniami nieużytków tak państwowych jak i prywatnych.

Obserwując stopniowy wzrost powierzchni lasów niepaństwowych (patrz tab. 1.) zwłaszcza widoczny w latach pięćdziesiątych, trzeba zaznaczyć że spowodowany był on tym, że państwowa administracja leśna otrzymała odpowiednie uprawnienia administracyjne do nadzorowania. Jeszcze w roku 1947 na szkoleniu nadleśniczych kierownik Biura Zagospodarowania Lasów Dyrekcji Okręgowej w Poznaniu, stwierdził, że nadzór państwowej służby leśnej nad prywatnymi lasami napotyka na trudności z powodu braku ustawowego uregulowania tej sprawy. Dyrekcje okręgowe zalecały nadleśnictwom jedynie roztoczenie opieki nad lasami prywatnymi by chronić je przed dewastacją oraz pomagać w zalesianiu. Natomiast sprawy pozwoleń na prowadzenie w nich wyrębu nadleśnictwa miały załatwiać we własnym zakresie kierując się zasadą trwałości użytkowania i uzasadnionymi potrzebami właścicieli lasów²¹.

Jednak już kilka miesięcy później – 22 stycznia 1948 roku, Ministerstwo Leśnictwa wprowadziło rozporządzenie – według którego, starostwa powiatowe i poszczególne nadleśnictwa zobowiązane zostały do ustalenia obwodów, w których lasy niepaństwowe podlegają szczególnemu nadzorowi poszczególnych nadleśnictw²². Nadzór ten polegał na pełnym zewidencjonowaniu lasów prywatnych i przejściu nad nimi kontroli. Spowodowało to w praktyce, że ich właściciele

20 Tamże, k.58-64, *Notatki na konferencję Nadleśniczych 4-5 X 1948 r.*

21 Tamże, k. 36-49, *Notatki na konferencję Nadleśniczych 5-6 VI 1947 r.*

22 Tamże, k. 49-55, *Notatki na konferencję Nadleśniczych 16-17 III 1948 r.*

chcąc prowadzić we własnych lasach planową gospodarkę leśną musieli otrzymywać zgodę właściwego nadleśnictwa na jakiegokolwiek prace we własnym lesie.

Kilka miesięcy później rozporządzenie to zostało zastąpione Dekretem z 26 kwietnia 1948 roku o ochronie lasów nie stanowiących własności Państwa, którego art. 11 wyraźnie mówił, że wyrąb drzewa w tych lasach może odbywać się tylko na podstawie zaakceptowanego zgłoszenia takiego zamiaru do odpowiednich władz terenowych. Wyrąb mógł się rozpocząć po miesiącu od złożenia zgłoszenia o ile władze terenowe nie zanegują tego zamiaru²³. Po roku 1950 artykuł ten został zmieniony w ten sposób, że zezwolenie na wyrąb w lasach prywatnych wydawały każdorazowo prezydium gromadzkich rad narodowych, ówczesny najniższy szczebel administracji państwowej, po konsultacjach z właściwymi nadleśnictwami. Gdy właściciel nie otrzymał pozwolenia na takie działanie mógł odwołać się do prezydium rady narodowej szczebla powiatowego²⁴.

Rozpoczynając realizację kolejnego etapu budowy w Polsce państwa na wzór Związku Sowieckiego – którego sztandarowym projektem miał być Plan 6-letni, również w zakresie gospodarki leśnej rozpoczęto zmiany organizacyjne mające jeszcze bardziej scentralizować administrację zarządzającą tą dziedziną gospodarki. Wstępem do tej reorganizacji była Uchwała Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z 15 marca 1949 roku w sprawie reorganizacji administracji Lasów Państwowych²⁵. Określała ona dokładnie zmiany jakie winny być wprowadzone w całym systemie administracji lasów państwowych. Zmiany te formalnie wprowadzała dopiero uchwalona 20 grudnia 1949 roku Ustawa o państwowym gospodarstwie leśnym, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 1950 roku²⁶. Na mocy tej ustawy i rozporządzeń wykonawczych rozpoczęto tworzenie w ramach Ministerstwa Leśnictwa, Centralnego Zarządu Lasów Państwowych i podległych mu Rejonowych Przedsiębiorstw Lasów Państwowych w miejsce istniejących dotychczas Okręgowych Dyrekcji Lasów Państwowych. Rejonowe Przedsiębiorstwa obejmowały swym zasięgiem obszar województw w związku z tym do połowy roku 1950 funkcjonowało ich 16, a po zmianach w podziale administracyjnym państwa 17. Zostały one z początkiem 1951 roku przekształcone w Okręgowe Zarządy Lasów Państwowych i nadal obejmowały tereny całych ówczesnych województw. Niższym szczeblem w administracji lasów państwowych działającym jak przedsiębiorstwo państwowe na podstawie zasad rozrachunku gospodarczego, były tworzone od końca 1950 roku Rejony Lasów Państwowych. Rejony podlegając okręgom nie posiadały jednak pełnej samodzielności gospodarczej, mimo że w myśl Ustawy z 20 grudnia 1949 roku do tego były utworzone. Powołano ich w sumie do końca roku 1954 – 137. W skład tych tworów gospo-

23 Dz. U. RP, nr 24 z 1948 r. poz. 165, *Dekret z dnia 26 kwietnia 1948 r. o ochronie lasów nie stanowiących własności Państwa*.

24 Dz. U. PRL, nr 36 z 1957 r. poz. 157, *Obwieszczenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 12 czerwca 1957 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu dekretu z dnia 26 kwietnia 1948 r. o ochronie lasów nie stanowiących własności Państwa*.

25 Broda J., *Rozwój organizacyjny i ustawodawstwo dotyczące lasów państwowych i przemysłu drzewnego*, s. 33.

26 Dz. U. RP, nr 63 z 1949 r. poz. 494, *Ustawa z 20 grudnia 1949 r. o państwowym gospodarstwie leśnym*.

darczych wchodziło od 7 do 9 nadleśnictw, które de facto stawały się jednostkami wykonawczymi realizującymi wykonywanie narzucanych ogólnie planów gospodarczych. W całej strukturze administracji lasów państwowych w początku lat pięćdziesiątych istniało 978 nadleśnictw²⁷.

Obok zmian w administracji lasów państwowych Ustawa z 20 grudnia 1949 roku, określała pojęcie państwowego gospodarstwa leśnego oraz części składowe do niego zaliczane. W jej pierwszym artykule ustawodawca wyraźnie wskazuje, że jest to cały majątek państwowy – grunty leśne, zabudowania, urzędnicy, zakłady przemysłu leśnego, nieużytki, enklawy śródleśne i nawet słabe grunty rolne mogące służyć prowadzeniu państwowego gospodarstwa leśnego²⁸.

Ustawa nie wspomina wprawdzie o możliwościach włączania do obszarów leśnych zarządzanych przez administrację lasów państwowych kolejnych niepaństwowych obszarów leśnych, lecz pamiętać należy, że taka możliwość nadal istniała, w związku z wcześniej wspomnianymi regulacjami prawnymi. Jednocześnie ustawa mówiła wyraźnie, że obszary leśne będące poza zarządzanym przez państwo państwowym gospodarstwem leśnym mogą być do niego włączane jeżeli cele pod jakie tereny te miały zostać zagospodarowane nie są realizowane przez inne instytucje państwowe²⁹.

Wprowadzała natomiast możliwość działań odwrotnych – przekazania obszarów będących już w posiadaniu administracji lasów państwowych poprzez inne agendy państwowe w prywatne ręce. Możliwość taką dawał zapis wprowadzony do artykułu 16, który stwierdzał, że *Minister Leśnictwa może w porozumieniu z Ministrem Rolnictwa i Reform Rolnych wyłączyć z państwowego gospodarstwa leśnego i przekazać na cele reformy rolnej odosobnione obszary lasów, w których z powodu mniejszej od 25 ha powierzchni lub oddalonego od innych lasów państwowych położenia prowadzenie gospodarstwa [...] było by istotnie utrudnione*³⁰.

Z dokumentów zachowanych w archiwach państwowych nie wynika by działania takie były przez administrację leśną podejmowane.

Połowa lat pięćdziesiątych i załamanie się realizacji planu sześcioletniego, stało się i w obszarze gospodarki leśnej przyczyną zmian mających poprawić strukturę zarządzania lasami państwowymi w Polsce. W ramach kolejnych reorganizacji w kwietniu 1955 roku w strukturze Ministerstwa Leśnictwa zniesiono Centralny Zarząd Lasów Państwowych, a Okręgowe Zarządy Lasów Państwowych podporządkowano bezpośrednio Ministrowi Leśnictwa. W październiku 1956 roku Rejony Lasów Państwowych zgodnie z uchwałą Prezydium Rządu stały się samodzielnymi przedsiębiorstwami państwowymi³¹.

Nim jednak ta uchwała została zrealizowana w lipcu 1956 roku połączone zostały Ministerstwo Leśnictwa z Ministerstwem Przemysłu Drzewnego i Papierniczego.

27 Broda J., *Rozwój organizacyjny*.... .

28 Dz. U. RP, nr 63 z 1949 r. poz. 494, *Ustawa z 20 grudnia 1949 r. o państwowym gospodarstwie leśnym*, art. 1.

29 Dz. U. RP, nr 63 z 1949 r. poz. 494, *Ustawa z 20 grudnia 1949 r. o państwowym gospodarstwie leśnym*, art. 12-15.

30 Dz. U. RP, nr 63 z 1949 r. poz. 494, *Ustawa z 20 grudnia 1949 r. o państwowym gospodarstwie leśnym*, art. 16.

31 Broda J., *Rozwój organizacyjny*, s. 37.

Do 1958 roku trwał proces zmian organizacyjnych, w wyniku których zlikwidowano rejony lasów państwowych a podstawowymi jednostkami zajmującymi się prowadzeniem gospodarstwa leśnego stały się ponownie nadleśnictwa. Pozostawiono natomiast okręgi zmieniając je w okręgowe zarządy lasów państwowych jako jednostki zarządzające wszystkimi podmiotami obsługi leśnictwa działającymi na terenie danego województwa. A jego ukoronowaniem był reaktywowany Naczelny Zarząd Lasów Państwowych na podstawie podjętej w listopadzie 1958 roku uchwały Rady Ministrów³².

Zmiany organizacyjne w strukturach administracji leśnej w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych nie spowodowały żadnych zmian w podejściu do tej części obszarów leśnych, które były własnością państwową i prywatną.

Jedynie przyjęta przez Sejm 14 czerwca 1960 roku *Ustawa o zagospodarowaniu lasów i nieużytków nie stanowiących własności Państwa oraz niektórych lasów i nieużytków Państwowych*³³, wprowadzała na powrót podział tych obszarów leśnych i nieużytków na obwody mające ułatwić państwowej administracji leśnej wykonywanie jej zadań dotyczących lasów niepaństwowych. Obwody te powoływane były na wniosek nadleśnictw przez odpowiednie wydziały leśnictwa powiatowych prezydiów rad narodowych³⁴. Jednocześnie Ustawa z roku 1960 wyraźnie nakazywała właścicielom lasów prywatnych utrzymywanie zewidencjonowanych i zinventaryzowanych terenów leśnych, a te lasy których powierzchnia przekraczała 10 ha winny były posiadać uproszczone plany urządzenia gospodarstwa leśnego zatwierdzone przez wydziały leśne prezydiów wojewódzkich rad narodowych i zaopiniowane wcześniej przez właściwe nadleśnictwa³⁵. Nadal obowiązywał zapis o posiadaniu każdorazowej zgody na wyrąb drzew z tych lasów, z tym, że nowa ustawa nieco modyfikowała tryb ich wydawania. To nadleśnictwo wnioskowało do prezydium rady narodowej o jego wydanie na wniosek złożony do niego przez właściciela lasu³⁶. Jednocześnie ustawa zakazywała prywatnym właścicielom dzielenia tych obszarów na części mniejsze niż 5 hektarowe – z wyjątkiem tych terenów leśnych które w planach zagospodarowania przestrzennego przeznaczone były pod zabudowę mieszkaniową³⁷. Ten ostatni zapis miał według ustawodawcy powstrzymać ewentualne rozdrobnienie własności lasów prywatnych, co utrudniało administracji lasów państwowych nadzór nad prawidłową gospodarką leśną na terenach niepaństwowych.

Nadal obowiązywał przepis znajdujący się również w dekreście z 1948 roku o możliwości łączenia się właścicieli lasów w zrzeszenia leśne, które miały umożliwić lepszą gospodarkę leśną na obszarach leśnych zarządzanych przez tego typu zrzeszenia³⁸.

32 Tamże.

33 Dz. U. PRL, nr 29 z 1960 r. poz. 166.

34 Tamże, art. 6.

35 Tamże, art. 16.

36 Tamże, art. 17.

37 Tamże, art. 18.

38 Tamże, art. 32.

Ustawa wprowadzała również rozwiązania prawne chroniące lasy niepaństwowe przed kradzieżami drewna – ustalając kary za ten proceder zarówno za pojedyncze przestępstwa jak i za proceder prowadzony w sposób zorganizowany. Kradzież taka zagrożona była sankcją kary więzienia do trzech lat³⁹.

Ustawa przewidywała również sankcje wobec właścicieli lasów, którzy bez odpowiedniej zgody administracji leśnej zmieniali obszary upraw leśnych na inne lub prowadzili wyręb drewna bez odpowiednich zezwoleń na kary do trzech miesięcy aresztu⁴⁰.

Te regulacje prawne dotyczące lasów niepaństwowych obowiązywały przez cały okres lat sześćdziesiątych i dopiero początek lat siedemdziesiątych, a zwłaszcza rozpoczęta w 1973 roku reforma administracji państwowej, spowodowały przyjęcie przez Sejm nowej *Ustawy o zagospodarowaniu lasów nie stanowiących własności Państwa*⁴¹, uchwalonej 22 listopada 1973 roku. Ustawa ta pozostawiała całość gospodarki leśnej w lasach prywatnych nadzorowi państwowej administracji leśnej tak, jak poprzednie regulacje prawne.

Obok dotychczasowego obowiązku uzyskiwania zezwoleń na wyręby drewna, obowiązku nadzorowania upraw leśnych przez administrację leśną. Ustawa z 22 listopada 1973 roku wprowadzała dwie bardzo ważne z punktu widzenia prywatnych właścicieli lasów regulacje prawne.

Pierwszą z nich była zasada niepodzielności obszaru leśnego wchodzącego w skład gospodarstwa rolnego, które mogło być dzielone⁴². Jednocześnie ustawodawca zdając sobie sprawę, że prywatni właściciele lasów mogą w wyniku zalesień lub dziedziczenia innych obszarów leśnych stać się posiadaczami obszarów leśnych przekraczających 25 hektarów, wykluczył wobec tych lasów działanie dekretu PKWN z 12 grudnia 1944 o przejęciu niektórych lasów na rzecz Skarbu Państwa⁴³.

Drugą regulacją prawną, wprowadzoną przez ustawę z 22 listopada 1973 roku, był zapis o spółkach leśnych⁴⁴. Ten nowy rodzaj podmiotu gospodarczego, który mógł powstawać obok zespołów leśnych, był w zamierzeniu ustawodawcy bardziej zależny od administracji terenowej, której organy wykonawcze – naczelnicy gminy, sprawowały kontrolę nad działalnością tych spółek. By w danej gminie powstała spółka leśna wymagana była zgoda większości właścicieli prywatnych gruntów leśnych i gruntów przeznaczonych pod zalesienie oraz podjęcie przez nich uchwały o założeniu takiego podmiotu prawnego. Ustawodawca konstruując ustawę w początku lat siedemdziesiątych był jednak bardziej restrykcyjny w uspołecznianiu prywatnej własności, niż twórcy ustawodawstwa dotyczącego lasów prywatnych w okresie stalinowskiej kolektywizacji z lat czterdziestych i pięćdziesiątych; jeżeli na wejście do spółki leśnej nie wyrazili zgody właściciele lasów

39 Tamże, art. 34.

40 Tamże, art. 35.

41 Dz. U. PRL, nr 48 z 1973 r. poz. 283, *Ustawa z dnia 22 listopada 1973 r. o zagospodarowaniu lasów nie stanowiących własności Państwa*.

42 Tamże, art. 12, pkt. 1.

43 Tamże, art. 12, pkt. 3, patrz również powyżej s. 1–2.

44 Tamże, rozdz. 3, art.17–24.

prywatnych będący w mniejszości do tych, którzy podjęli taką uchwałę, ustawodawca pozbawiał ich prawa decydowania o swojej własności i włączał ich z mocy prawa do powoływanego w danej wsi lub gminie podmiotu gospodarczego⁴⁵.

Jednocześnie dla tych członków spółek leśnych, którzy nie wywiązywali się z nałożonych na wszystkich opłat członkowskich lub świadczeń w robociznie na rzecz spółki, Ustawa przewidywała bardzo restrykcyjny tryb odzyskiwania tych należności. Przewidywał on dochodzenie odpowiednich kwot poprzez postępowanie egzekucyjne z majątku wierzyciela. Zadłużony wobec spółki leśnej właściciel prywatnego lasu mógł szybko stracić swoją własność na rzecz Skarbu Państwa i reprezentujących go Lasów Państwowych⁴⁶.

Nie dziwi więc zaznaczający się od początku lat siedemdziesiątych wyraźny trend w zmniejszaniu się ogólnej powierzchni lasów prywatnych. O ile w roku 1970 lasy prywatne stanowiły 17,9% całości powierzchni lasów w Polsce – czyli ponad 1500 tys. ha, to w roku 1990 ich udział w zwiększającym się ogólnym areale lasów spadł do 15,8% – a w liczbach bezwzględnych obszar lasów prywatnych zmniejszył się do 1300 tys. hektarów (patrz tab. 1.).

Ustawa z listopada 1973 roku obowiązywała przez cały okres lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych i dopiero transformacja ustrojowa spowodowała zasadniczą zmianę w pozycji prawnej właścicieli lasów prywatnych. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej pierwszej kadencji przyjął w dniu 28 września 1991 roku *Ustawę o lasach*, której artykuł 5 powierzał nadzór nad gospodarką w lasach prywatnych administracji państwowej szczebla powiatowego. A w związku z tym, że do reformy struktury administracyjnej państwa funkcjonowały jedynie urzędy rejonowe stanowiące szczebel pośredni pomiędzy samorządną gminą a administracją wojewódzką to one otrzymały z mocy tej ustawy to zadanie. Mogły je wykonywać poprzez zlecenie tego zadania administracji leśnej – nadleśnictwom. Jednocześnie ustawodawca w artykule 13 oddawał decyzje w sprawach zmian obszarów leśnych na inne cele niż gospodarka leśna ich właścicielom – umożliwiając jednak administracji państwowej kontrole ich poczynąń poprzez konieczność uzyskania zgody na takie zmiany. Jednocześnie w tymże artykule ustawodawca wyraźnie nałożył na wszystkich właścicieli obszarów leśnych obowiązek ich utrzymania i pielęgnowania, tak by zasady gospodarki wolnorynkowej nie powodowały kurczenia się stanu lasów w Polsce⁴⁷.

Obok troski o zachowanie w dobrym stanie całości lasów w Polsce problemem, który nie został rozstrzygnięty do dnia dzisiejszego przez Państwo Polskie, jest zwrot, poprzez reprivatyzację znacjonalizowanych w latach czterdziestych majątków prywatnych. Problem ten dotyczy również majątku znajdującego się w gestii Lasów Państwowych, zarówno obszarów leśnych jak i drobnych przedsiębiorstw gospodarki leśnej znacjonalizowanych na podstawie Dekretu z 12 grudnia 1944 roku. Należy zdawać sobie sprawę, że właściwy nadzór nad obszarami leśnymi, dbałość o stan upraw leśnych, wielkość zalesień, czy też walka z nękającymi lasy szkodnikami jest sprawą ogólnospołeczną i Państwo poprzez swoją administra-

45 Tamże, art. 18, pkt. 1.

46 Tamże, art. 22.

47 Dz. U. RP, nr 101, z 1991 r. poz. 444, *Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach*.

cję ma obowiązek dbania o to narodowe dobro, które winno służyć kolejnym pokoleniom jego obywateli. Rozwiązanie tego problemu nie jest łatwe i być może dlatego odkładane jest w czasie przez kolejne rządy poczynając od rządów okresu transformacji po dzisiejszy.

LITERATURA

- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej w Poznaniu 1945–1948, sygn. 186, *Wydział Rolny – informacje ogólne 1947–1948*.
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Okręgowy Zarząd Lasów Państwowych w Poznaniu 1945–1979, sygn. 327, *Programy konferencji – materiały problemowe z przeprowadzonych narad – Nadleśnictwa – 09.01.1946 – 09.03.1949*, k. 4–7, Referat Oddziału Stanu Posiadania Dyrekcji Okręgowej Lasów Państwowej na Zjazd Nadleśniczych w dn. 4–5 XI 1946 r.
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Okręgowy Zarząd Lasów Państwowych w Poznaniu 1945–1979, sygn. 1, *Sprawy organizacji Dyrekcji Poznańskiej w terenie – podział powierzchniowy – korespondencja 28.03.1945–28.01.1946*, k. 35, Pismo z dnia 28.01.1946 r. z zestawieniem powierzchni leśnych na terenie Dyrekcji Okręgowej Lasów Państwowych w Poznaniu.
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Okręgowy Zarząd Lasów Państwowych w Poznaniu 1945–1979, sygn. 327, *Programy konferencji – materiały problemowe z przeprowadzonych narad–Nadleśnictwa–09.01.1946–09.03.1949*, k. 4–7, Referat Oddziału Stanu Posiadania Dyrekcji Okręgowej Lasów Państwowej na Zjazd Nadleśniczych w dn. 4–5 XI 1946 r.
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Okręgowy Zarząd Lasów Państwowych w Poznaniu 1945–1979, sygn. 327, *Programy konferencji – materiały problemowe z przeprowadzonych narad–Nadleśnictwa–09.01.1946–09.03.1949*, k. 27, *Notatki na Konferencję Nadleśniczych 3–4 VI 1947 r.*
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Okręgowy Zarząd Lasów Państwowych w Poznaniu 1945–1979, sygn. 327, *Programy konferencji – materiały problemowe z przeprowadzonych narad–Nadleśnictwa–09.01.1946–09.03.1949*, k.58–64, *Notatki na konferencję Nadleśniczych 4–5 X 1948 r.*
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Okręgowy Zarząd Lasów Państwowych w Poznaniu 1945–1979, sygn. 327, *Programy konferencji – materiały problemowe z przeprowadzonych narad–Nadleśnictwa–09.01.1946–09.03.1949*, k. 36–49, *Notatki na konferencję Nadleśniczych 5–6 VI 1947 r.*
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Okręgowy Zarząd Lasów Państwowych w Poznaniu 1945–1979, sygn. 327, *Programy konferencji – materiały problemowe z przeprowadzonych narad–Nadleśnictwa–09.01.1946–09.03.1949*, k. 49–55, *Notatki na konferencję Nadleśniczych 16–17 III 1948 r.*
- BRODA J., 2006. *Rozwój organizacyjny i ustawodawstwo dotyczące lasów państwowych i przemysłu drzewnego*. W: *Z dziejów lasów państwowych i leśnictwa polskiego 1924–2004*. t. III Lata powojenne i współczesność, s. 21–60.
- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 75 z 1936 r. poz. 533, *Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 września 1936 r. o państwowym gospodarstwie leśnym*.
- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 4 z 1944 r. poz. 17, *Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej*.

- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. nr 15 z 1944 r. poz. 82, *Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa.*
- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. nr 4 z 1945 r. poz. 16, *Rozporządzenie Ministerstwa Rolnictwa z 20 stycznia 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa.*
- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. nr 41 z 1946 r. poz. 238, *Dekret Rady Ministrów z 5 lipca 1946 r. o Straży Leśnej.*
- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 24 z 1948 r. poz. 165, *Dekret z dnia 26 kwietnia 1948 r. o ochronie lasów nie stanowiących własności Państwa.*
- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 18 z 1949 r. poz. 110, *Ustawa z dnia 1 marca 1949 r. o zmianie dekretu o Straży Leśnej.*
- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 63 z 1949 r. poz. 494, *Ustawa z 20 grudnia 1949 r. o państwowym gospodarstwie leśnym.*
- Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, nr 36 z 1957 r. poz. 157, *Obwieszczenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 12 czerwca 1957 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu dekretu z dnia 26 kwietnia 1948 r. o ochronie lasów nie stanowiących własności Państwa.*
- Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, nr 29 z 1960 r. poz. 166, *Ustawa o zagospodarowaniu lasów i nieużytków nie stanowiących własności Państwa oraz niektórych lasów i nieużytków Państwowych.*
- Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, nr 48 z 1973 r. poz. 283, *Ustawa z dnia 22 listopada 1973 r. o zagospodarowaniu lasów nie stanowiących własności Państwa.*
- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 101, z 1991 r. poz. 444, *Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach.*
- Rocznik Statystyczny Głównego Urzędu Statystycznego. 1961. s. 235. Tabela nr 123 (330) *Powierzchnia leśna.*
- Rocznik Statystyczny Głównego Urzędu Statystycznego. 1968. s. 285. Tabela nr 3 (420) *Powierzchnia leśna.*
- Rocznik Statystyczny Głównego Urzędu Statystycznego. 1988. s. 318. Tabela nr 4 (448) *Powierzchnia leśna.*
- Rocznik Statystyczny Głównego Urzędu Statystycznego. 1997. s. 353. Tabela nr 51 (501) *Powierzchnia leśna.*

LASY PRYWATNE A LASY PAŃSTWOWE – NACJONALIZACJA LASÓW W PRL

Streszczenie

Podobnie jak w przypadku historyków zajmujących się najnowszą historią Polski, dzielących okres od zakończenia II wojny światowej na kilka różniących się od siebie podokresów, również w przypadku leśnictwa polskiego badacze tej dziedziny gospodarki wyróżniają kilka podokresów, które różnią się pomiędzy sobą zarówno ogólną sytuacją polityczną jaka panowała wówczas Polsce, jak też zmieniającymi się ramami prawnymi w których leśnictwo polskie funkcjonowało.

Pierwszy z tych podokresów stanowiący poniekąd częściową kontynuację międzywojennego systemu prawnego, w którym funkcjonowało polskie leśnictwo można zamknąć w latach 1944–1949. Choć już dekret PKWN z 12 grudnia 1944 roku w swoim pierwszym artykule mówił o przejściu na rzecz Skarbu Państwa wszystkich lasów i gruntów leśnych o obszarze ponad 25 ha, a także wszelkich gruntów śródleśnych to nadal obowiązywał dekret Prezydenta RP z 1936 roku o gospodarce leśnej. Charakterystycznym dla tego okresu w dziejach polskich lasów zjawiskiem był tłący się do końca lat czterdziestych konflikt kompetencyjny pomiędzy Ministerstwem Rolnictwa i Reformy Rolnej a Ministerstwem Leśnictwa dotyczący przejmowania nieruchomości rolnych i leśnych na potrzeby reformy rolnej. Natomiast administracja leśna postulowała przejście części tych nieruchomości na potrzeby lasów państwowych. Wykonując swoje uprawnienia nadzorcze nad lasami prywatnymi 22 stycznia 1948 roku, Ministerstwo Leśnictwa wprowadziło rozporządzenie – według którego, starostwa powiatowe i poszczególne nadleśnictwa zobowiązane zostały do ustalenia obwodów, w których lasy niepaństwowe podlegają szczególnemu nadzorowi poszczególnych nadleśnictw. Nadzór ten polegał na pełnym zewidencjonowaniu lasów prywatnych i przejściu nad nimi kontroli. Spowodowało to w praktyce, że ich właściciele chcąc prowadzić we własnych lasach planową gospodarkę leśną musieli otrzymywać zgodę właściwego Nadleśnictwa na jakiegokolwiek prace we własnym lesie.

Kilka miesięcy później rozporządzenie to zostało zastąpione *Dekretem z 26 kwietnia 1948 r. o ochronie lasów nie stanowiących własności Państwa*, którego art. 11 wyraźnie mówił, że wyrąb drzewa w tych lasach może odbywać się tylko na podstawie zaakceptowanego zgłoszenia takiego zamiaru do odpowiednich władz terenowych.

Drugi okres – to lata stalinowskie gdy gospodarka leśna podporządkowana była realizacji planu szybkiej industrializacji a w skali całego kraju wprowadzany był model gospodarki sowieckiej. Po roku 1950 artykuł dekretu z roku 1948 został zmieniony jedynie w ten sposób, że zezwolenie na wyrąb w lasach prywatnych wydawały każdorazowo prezydium gromadzkich rad narodowych, ówczesny najniższy szczebel administracji państwowej, po konsultacjach z właściwymi nadleśnictwami.

Trzeci z okresów to lata sześćdziesiąte i pewna stabilizacja zarówno w porządku prawnym jak i strukturach zarządczych polskiego leśnictwa. Przyjęta przez Sejm 14 czerwca 1960 roku *Ustawa o zagospodarowaniu lasów i nieużytków nie stanowiących własności Państwa oraz niektórych lasów i nieużytków Państwowych*, wyraźnie nakazywała właścicielom lasów prywatnych utrzymywanie zewidencjonowanych i zinwentaryzowanych terenów leśnych a te lasy, których powierzchnia przekraczała 10 ha winny były posiadać uproszczone plany urządzenia gospodarstwa leśnego zatwierdzone przez wydziały leśne prezydiów wojewódzkich rad narodowych i zaopiniowane wcześniej przez właściwe nadleśnictwa. Nadal obowiązywał zapis o posiadaniu każdorazowej zgody na wyrąb drzew z tych lasów. Jednocześnie ustawa zakazywała prywatnym właścicielom dzielenia tych obszarów na części mniejsze niż 5 hektarowe.

Ostatni z okresów leśnictwa w PRL-u – można datować na lata 1973–1991, gdy państwo podjęło ponowną próbę ograniczenia własności prywatnej w gospodarce leśnej. Nowa *Ustawa o zagospodarowaniu lasów nie stanowiących własności Państwa*, uchwalona 22 listopada 1973 roku wprowadzała zasadę niepodzielności obszaru leśnego wchodzącego w skład gospodarstwa rolnego, które mogło być dzielone. Drugą regulacją prawną wprowadzoną przez ustawę z 22 listopada 1973 roku był zapis o spółkach leśnych, do których przynależność w przypadku zgody większości właścicieli lasów z danego okręgu administracyjnego była obowiązkowa, także dla tych którzy tego nie chcieli.

Słowa kluczowe: gospodarka leśna, lasy prywatne, nacjonalizacja, prawo o lasach, prawo leśne, reprivatyzacja

PRIVATE FORESTS VS. PUBLIC FORESTS – PROCES OF NACIONALIZATION FORESTS IN POLAND

S u m m a r y

Historians divide Polish history after II World War into couple segments based on law, political situation and other factors. Also historians which are interested in history of Polish forests divide it's history into several stages, they based on similar issues like general historians.

First period in history of Polish forests after II World War (1944–1949), was similar to interwar forest legislation. First legal changes after the war was the declaration of PKWN (from 12.12.1944), it's first paragraph determined acquisition by of all forests areas by government. To the rest of mid-forest areas there was still oblige regulation of President of Poland from the year 1936. Characteristic feature of this period was never ending conflict, between Ministry of Agriculture and Agrarian Reform and the Ministry of Forestry, based on takeover forest areas because of legal changes. The Ministry of Forestry was oblige to control private forests, that is why, in 22 January 1948 issued Regulation, which was a stimulus in the process of dividing private forests into areas of special treatment – creating complete database of private forests and taking control over that areas. This changes create bizarre situation, in which private owner of the forest need to ask for permission the proper Forestry Administration, even if they want to implement planned forest management.

After coupe months, the Regulation was replaced by a Decree from 26 April 1948 on the protection of forests which are not owned by government. In this Decree article 11 show that cutting trees in private forest is controlled and need to be declare to proper area administration.

Second period is time of Stalinism – fast industrialization of hole country and implementing the Soviet economy. After the year 1950 Decree form 1948 was change but just a bit, that the approval for cutting trees were given by bureaux

national councils – local administration, after consultation with proper forest management.

Third period – 60's, stabilisation in legislation as well as management of Polish forestry. Law adopted by Parliament in 14.06.1960 – Law on land use of forests and uncultivated not owned by State and some State forests and wastelands, there was the restriction for private owner of the forests to keep registered forests area. What is more, forests which are more than 10 ha should have forestry management plan, which were approved by forestry departments of provincial councils bureaux, after accreditation of local forest management. In this period, as well as in previous one, also private owner of forest need to have approval for each time when they plan to cut trees. Adopted law forbidden dividing private forests into areas which are smaller than 5 ha.

Last period in Polish forestry, at the time of communism, were years between 1973 and 1991, when state administration for the next time tried to restrict private ownership in forestry. In 22.11.1973 new law was adopted – Law on not constitute ownership of forest land use State. This act implement regulation that forbidden dividing forest areas even if it was a part of agricultural area which can be divide. Other important regulation of this act was requirement of being part of forestry group, which consist of private owners of the forests, no matter if they were interested in it or not.

Key words: forestry, private forest, nationalization, the law on forests, forestry legislation, re-privatization

